

Levélféle az ökocídium lovasához

Szerzői információ:

Dessewffy Tibor

Szociológus, az ELTE Társadalomtudományi karának habilitált docense. Az ELTE Információs Társadalom- és Hálózatkutató Központ (ITHAKA) alapítója és vezetője. A World Internet Project magyarországi kutatásának tudományos vezetője. Fontosabb művei: Internet.hu (szerk. Z. Karvalics Lászlóval, Aula, 2003), A kocka el van veszve (Aula, 2002) Melan-Cola (Helikon 2002) Iskola a hegyoldalban (Új Mandátum, 1999), Kedélyes labirintus (Új Mandátum, 1997).

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Dessewffy Tibor. „Levélféle az ökocídium lovasához”.
Információs Társadalom IV, 3–4. szám (2004): 47–50.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.IV.2004.3-4.7>

A folyóiratban közölt művek

*a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

Desseffy Tibor

Levélféle az ökocídium lovasához

Is this the real life?
 Is this just fantasy?
 Caught in a landslide,
 No escape from reality
 Open your eyes, Look up to the skies and see,
 I'm just a poor boy, I need no sympathy,
 Because I'm easy come, easy go, Little high, little low,
 Any way the wind blows doesn't really matter to me, to me.....
Bohemian rhapsody

Kedves Miklós,

Látom, értem, hogy írásod valóban húsbavágó, brutálisan fontos kérdéseket feszeget. Ezzel együtt úgy érzem, az egész okfejtés azokra a német balszélsőkre emlékeztet, akik már annyira koncentráltan trükköznek, hogy észre sem veszik, hogy kifutottak a pályáról és a büfét is elhagyva már az öltözőkön túl cselezgetnek.

Mint barátod szeretném jelezni, hogy szerintem rossz úton jársz – vagy legalábbis, ami biztonsággal mondató, nem azon az úton, amin én. Ami ennél nagyobb baj, hiszen ezt lehetne akár filozófiai, ízlésbeli különbségnek is felfogni, néhány helyen annyira megbicsaklik az érvelés, hogy azt reflexív értelemmel nehéz követni.

Sok minden kavargó ebben az írásban, noha a mediatizáció és az ökológiai katasztrófa viszonyának tisztázását ígéri, amelyről persze magad is írod, hogy nem oksági, a mediatizált világ inkább a segítő kontextust jelenti, ahol az ökocídium végbe megy – bár aztán mintha ennek épp az ellenkezője mellett érvelnél.

Tematikusan három nagyobb részre lehet bontani az ellenvetéseket.

Előrebocsátom, nem vagyok ökoterrorista-elhárító, én is jobban szeretem a friss levegőt, mint a bűdöset, a tiszta vizet, mint a ciánosat. Tisztában vagyok a Beck utáni fordulattal is a szociológiában, hogy a zöld gondolat – mint hajdan az olajárrobbanás – begyűrűzött a társadalomtudományokba. De:

1. Egyrészt az írás ki nem mondottan a modernitás kritikai megközelítéséből indul ki. Ez nagyon fontos kérdés, én is sokáig küszködtem vele és azt hiszem, minden felelősen gondolkodó embernek itt le kell tennie a garast. Ma sokszor idézgetik netvetgélve Keyneszt: hosszú távon mindannyian halottak leszünk. Kevesebben emlékeznek arra, hogy ezt Schumpeterrel folytatott vitájában mondta, reagálva az osztrák közgazdász hosszú távú szemléletére, mivel Schumpeter a kapitalizmust védve folyton – és helyesen – azt kérdezte, nem jobb-e ma a világ, mint a 19. században? Nem jobb-e a posztindusztriális kapitalizmus, mint a manchasteri? A nagy Peter L. Berger erről azt mondja: a boldogság mérhetetlen (lényegében, mert viszonyítási keretek kérdése), de tisztelnünk kell annyira az életet, hogy elfogadjuk az emberi szenvedés mérőszámait: a csecsemőhalandósági arányt, meg a várható élettartamot: ezek az elmúlt évszázadban a fejlett világban elképesztő mértékben javultak. (Bár a népességrobbanásnak semmi köze a posztindusztrializmushoz, szemben azzal, amit írsz, hiszen ez,

mármint a népesedési robbanás tipikus industrializációs jelenség). De ebből a bergéri tételből következik, hogy az emberek – más szóhasználatban: „tömegek” – számára életminőség-javulást hozott a (késő) modernitás. Ugye jobban szeretnénk, ha Magyarország Hollandia vagy Finnország felé menne, mint ha Uganda vagy Kenya fejlődési pályáját követné? Vagy médiaszempontról, ugye jobb a BBC, mint a szudáni kettes csatorna?

Tudom, hogy komoly érvek szólnak a modernitás negatív értékelése mellett is: a fasizmus, a kommunizmus és most a környezetrombolás valós szörnyűségei. Egy kategorizációs hibát látok itt: attól, hogy a galóca is gomba, még nem kell elvetni a csiperkét, betiltani a kalaposokat. Vagyis a modernitás sötét kifutású pályái miatt nem szabad megfélemedezni a „fényesebb ösvényekről”, arról a fejlődési pályáról, amely a liberális demokráciákhoz és a jóléti államokhoz vezetett.

Vagyis lehet a divatos Benjamin-idézettel minősíteni a borzalmakban kétségkívül nem szűkölködő (késő) modernitást, vagy az elmúlt kétszáz évet, de ez szerintem leegyszerűsítő, mert emellett ott van a „bőségsszaru”, „a proletár reneszánsz”, a jólét és az életminőség-növekedés. Ez nem jelenti azt, hogy nincs tere a kritikának: természetesen rengeteg ocsmány és helytelen dolog történik ebben a rendszerben, de a rendszert magát én sem a szociológiai realitások szintjén, sem a vágyak és álmok szintjén nem tudom elvetni, mert nem látok életképes alternatívákat. Látok viszont ezen a struktúrán belül számos különbséget és azt a feladatot, hogy az értékeinknek megfelelőbb (európai, skandináv) modell felé közelítsük a mi posztkommunista világunkat. Ebben az amúgy mérhetetlenül nagy feladatban nem segítenek az apokaliptikus, az egész rendszer legitimitását elutasító víziók.

2. Mediatizáció. Az előbbi egyoldalúságból fakad a mediatizáció torz értékelése is. Hiszen ha a modernitás csak borzalmakat hozott, akkor az emberek, a „tömegek”, akik ezt választják, nyilván valamiféle agymosott, tudathasadt, konzumer regresszióban kell, hogy létezzenek.

Megint csak persze sok igazság van abban, amit írsz; időmérleg, élmény-autenticitás, stb. De nagyon kiegyensúlyozatlan, egyoldalú az értékelés. Éppenséggel Benjamin is tiltakozna, hiszen miközben az aura elvesztéséről beszél, ő pontosan látja, hogy a sokszorosítás demokratizál is, mivel szélesebb körben teszi elérhetővé a műalkotásokat. Mint ezt te is nagyon jól tudod, épp benjamin alapokon szoktak érvelni az „audience studies”-ban: nem eszik olyan forrón a kását, attól hogy sok órányi tévét nézünk, még nem válunk a műsorok lenyomatává. Nem azt állítom, hogy nem nagyon fontos a mediatizált tudáskonstrukció (mivel majd tíz éve erről írok, ez elég vicces is lenne az én klaviatúrám-ból), hanem azt, hogy ez a hatás megint csak összetettebb, ha tetszik, humanizáltabb, mint te írod. Azért meglepő ez a redukcionizmus, mert épp azok az új diszciplínák (cultural studies, media studies, audience studies) ismétlik ezeket a tételeket már-már unalomig, amiket te nagyon jól ismersz és tanítasz már régóta.

Csak egyetlen friss példa a politikai kihatásokról: érdemes megnézni a kiváló Pippa Norrist, akinél még a közbeszéd tabloidizációja is pozitív demokratikus értelmet kap, mivel nem kinyilatkoztat, hanem elgondolkoztatóan mér és elemez.

A téves alapállás mellett sok zavaró pontatlanság is van itt: azt állítod, hogy a környezet „alulreprézantált” a médiában – ez kérdéses, illetve mihez képest? Egy si-

vatagi nomádnak nyilván közvetlenebb a kapcsolata a természettel, de az elmúlt harminc év magyar tapasztalatai szerintem azt mutatják, hogy sokkal több környezeti (és környezetvédelmi) téma tud megjelenni a médiában ma, mint akkor, amikor ez az egész diskurzus még nem is létezett.

– A Greenpeace-t nem említéd itt, pedig eklatáns példa a médialogika környezetvédelmi felhasználására.

– Ha el is fogadjuk, hogy a média kizárólag a fogyasztást szolgálja ki és generálja, ami részben persze nyilván igaz, itt is a totalizáló beszédmód a probléma. A fogyasztás emberi- kommunikációs jelentésekkel teli oldalairól ajánlom figyelmedbe mondjuk Daniel Millert, vagy bárkit, aki ezzel nem a kritikai értelmiség előítéletes attitűdjével, hanem empirikusan, a megértés szándékával, emberközelségből foglakozik. Vagy a saját élettapasztalataidat: amikor a gyerekeidnek judo-ruhát veszel, a feleségedtől fésűt kapsz, akkor érzelmeket (is) kommunikáltok, nem pedig elidegenedett véglényekként konzum-mákonyba ajultok – szerintem.

– Ami az információs társadalom kontextusában különösen fájdalmas: a homogenizált médiafoglalomban egybemosod a tévét (one to many) az Internettel (many to many) – ebbe most nem is akarok belemerülni, mert túl sokat lehetne írni róla, és a különbség neked különösen nyilvánvaló lenne, ha belegondoltál volna.

De ami a lényeg, szerintem, hogy itt is van egy mögöttes, nem reflektált filozófiai alapvetés: a face to face, verbális kommunikáció a „valódi”, az „igazi”. Ezzel szemben én úgy látom, hogy ez is egy történelmi szakaszra volt jellemző: volt egy beszéd előtti szakasz, most egy másik szakasz van, és ennek is megvannak a maga szabályai. Ha nem a világ végét hirdetjük, hanem ennek a sajátosságait nézzük, akkor nincs olyan nagyon nagy baj. Más, mint az előző volt, de hol van az megírva, hogy a 18. századi szalonok kommunikációs patternjei lennének univerzálisak??

3. Lényegében ez a helyzet az ökológiával is. Mint írod, volt már öt katasztrófa az elmúlt sok ezer évben és most egy hatodik közeleg. Ha cinikus akarnék lenni, mondhatnám, mi a probléma – ennyi, one shot jár a homo sapiensnek is, de nem akarok cinikus lenni, csak felvetem, hogy a Föld, Gaia élőlény, változik, alakul: az emberrel és az ember nélkül is eltűnnek és megjelennek fajok. Tehát nem feltétlenül ontológiai tragédia, ha eltűnnek a bazsarózsák. Más kérdés, hogy az embernek természetesen törekednie kell arra, hogy a saját környezetét élhetővé tegye, a bioegyensúlyt ne borítsa fel.

De észre kell venni, hogy az ipari-indusztriális-posztindusztriális korszakváltás, amiben élünk, ebből a szempontból mindenképp pozitív: lásd pl. Hamburgban a korábban 200 évig mérgezett, de mára újra úszhatóvá tett Elbát, vagy Pittsburgh-ot, a hajdani acélvárost, ami ma tiszta levegőjű és élhető.

Ebből megint nem következik, hogy az amerikai pazarlást kell támogatni, azokat az autókat, amelyek 30 liter benzint fogyasztanak százon, de Európa ebből a szempontból is más úton jár, vannak lényegi különbségek – igaz, ezek megjelenítése túlmegy egy ilyen tézis-paper keretein...

Végül a stílusról – nincs azzal semmi baj, ha valaki Karácsony Gábor- és Lányi-vagy éppen Freddy Mercury-idézeteket használ, azonban azt látni kell, hogy ők művészek, akik esszéikben saját érzéseiket, félelmeiket és szorongásokat vetítik ki, amely érzésekben nyilván mi sem szűkölködünk. Azonban azt hiszem, a szociológiai gondolkodás, a mills-i „képzelet” nehezen megragadható lényege az, hogy nem csak kilövelljük a világfájdalmunkat, hanem reflektáltan megnézzük innen is, onnan is az egyes állítások, feltételezések érvényességét. Ez az elv ebben az írásban néha elfelejtődik, ami nem probléma a művészet esetében, de igenis nagy baj egy önmagát szociológiai szövegként definiáló dolgozat esetében.

Változatlan barátsággal ölel

d